

Úvodem

Kniha *Valašsko – historie a kultura* je výsledkem mezioborového setkání společenských odborníků, na němž došlo k novému bilancování a reflektování problémů a témat spojených s dosavadním výzkumem o valašském regionu, jak ho formuloval Jaroslav Štika v monografii *Valaši a Valašsko. O původu Valachů, o valašské kolonizaci a historii moravského Valašska* (2007). Předkládané statě souvisejí s novějšími aspekty výzkumu, nově kladenými otázkami a kontexty inspirovanými zejména etnografií, historickými vědami, lingvistikou, dějinami literatury a kultury a kulturní geografii. Před naším setkáním jsme si stanovili následující tematické okruhy: interdisciplinární přístupy a nové interpretace valašské problematiky, proces valašské kolonizace a utváření populace moravského Valašska, krajina a její umělecké zobrazení, vztahy mezi literaturou a folklorem, mytizace a demytizace, současný způsob vnímání a zvýrazňování kulturních zkušeností, problematika regionální a individuální identity.

Podstatné je, že zvolená témata jsou aktualizována novými badatelskými přístupy, úhly pohledů, perspektivou odlišnou od dříve uplatňované. To je dáno nejen zmíněnou účastí více oborů, rozsáhlejším historickým a lingvistickým materiálem, ale také generační obměnou badatelů, kteří se chtějí po svém zmocnit krajinného specifika. Zatímco v historických vědách se setkáváme spíše se skepsí doprovázenou pochybováním, zda vůbec lze akceptovat reálnou existenci historických regionů (nejde-li v tomto případě pouze o umělý konstrukt, který byl vytvořen jako prostředek ke snazšímu uchopení problematiky), v etnografii a v oblasti krajinné ekologie dochází k vzácné názorové symbióze. Seznamujeme se s výsledky terénních výzkumů nebo studia písemných záznamů v kronikách, znovu nahlížíme do starých topografických map z vojenských archivů, objevujeme kouzlo dobových fotografií...

Čtenáře možná zaujmou objekty bádání kunsthistoriků a etnografů se zaměřením na architekturu a užité umění, ať jde o konkrétní roubené domy a život v nich, nebo např. o skandinávskou stopu v beskydské krajině v podobě dřevěného kostela v Bílé či nábytkovou a interiérovou tvorbu Odborné školy pro zpracování dřeva ve Valašském Meziříčí. Zájemce o kulturní geografii může upoutat téma paměti krajiny v proměnách místních jmen (toponymie), kdy nacházíme úzké vazby mezi jazykem, krajinou a identitou. Materiál získaný z Velkých Karlovic, Karolinky a Nového Hrozenkova dokazuje, jak se prostor přetváří v domov, s nímž se ztotožňujeme. Literárněvědné statě zahrnují období od 17. století do současnosti. Tam, kde se váží na téma krajiny a tradice v ní obsažené, na umělecký obraz krajiny např. z české prózy 19. století, všímající si zejména horských dominant, spojených rovněž s utvářením národní identity, stávají se důkazem formování paměti určitého regionu. S představou krajiny a s konkrétními místy jsou nadto spojeny otázky směřující k obecnějším vazbám lidského prostředí a přírody, ke vztahům literatury a lidové kultury podpořené folklórní tradicí a užíváním dialektu. V umění se zde sleduje nejen vztah člověka a světa, který ho obklopuje, ale také se odhaluje bezhraniční duchovní prostor tvůrců. Očekáváme, že se těmito kapitoly nechají inspirovat muzikologové, historici výtvarného umění (které by mohla zaujmout zdejší tradice krajinomalby) a badatelé z řad environmentálních estetiků. Pak by mohlo dojít k doplnění řady oblastí o další podněty.

Je pozoruhodné, že otázky vymezení regionu se vynořují opakovaně, vyskytují se napříč nabízenými šesti oddíly, a tak je zřejmé, že studium regionu, jenž je tradičně nazýván Valašsko, představuje stále otevřený problém. Někdy zaznívají v úvahách až rozporuplné názory, které mohou být způsobeny terminologickou růzností a rozdílným přístupem k problematice v rámci jednotlivých oborů. Navzdory tomu, že se mohou některé statě jevit jako dílčí sondy, s odlišnou mírou podstatnosti, nebo dokonce mohou vzbuzovat zdání fragmentárnosti, stojí za pozornost, protože se často dotýkají aktivit a jevů dosud nezpracovaných, jejichž studium může ve výsledku přispět k sestavení celkového obrazu Valašska.

Když jsme požádali o hodnocení etnografických statí znamenitého znalce Valašska, dnes již nestora zdejších badatelů Jiřího Langeru, označil např. za metodicky přínosné statě o Valaších na přelomu 19. a 20. století očima venkovského učitele, o regionální a národní identitě ve vyprávěních z Nedašovského Závřší či nezpracované problematice rukodělné námezdní práce vykonávané v domácnostech dělníků na poměrně velkém území severovýchodní Moravy, a to v rámci podniků střeoevropského významu, jejichž produkce byla historicky a uměnovědně podrobně prozkoumána. Dodejme, že všechny tři zmíněné práce souvisejí jak se sociálně-geografickou rozprostraněností, tak s volbou určitého místa, které postupně nabývá na identifikačním významu.

Výběr koresponduje také s tím, co pregnantně formuloval respektovaný ostravský historik Milan Myška v souvislosti s vydáním této monografie. Uvedl, že před historiky zkoumající valašský region stojí dva zásadní okruhy problémů, spojených s proměnou populace Valašska. Prvním problémem je přeměna staré, tradiční a na systému společenských stavů založené společnosti v moderní, občanskou společnost, která probíhala od konce 18. do počátku 20. století. Souvisí s tím otázka zvýšených migrací, proměny populačních zvyklostí, prolomení určité uzavřenosti „valašské“ společnosti, přesunu z vesnic do měst a v neposlední řadě přechodů k novým druhům zaměstnání, zejména v souvislosti s industrializací. Nedostatečná pozornost byla zatím věnována studiu tzv. domácího průmyslu, dlouhodobě se rozvíjejícího v symbióze s moderním průmyslem továrním. Není pochyb, že uvedené přispívalo k útlumu některých specifických způsobů života tradičního valašského regionu. Druhým problémem je transformace ještě hlubší. Ekonomické, sociální a politické změny zasáhly do „valašských specifíků“ a souvisí s tzv. socializací, která programově směřovala k potlačení regionálních zvláštností, jež se redukovaly na jakési „folklorní“ memorábilie.

Publikaci záměrně uzavírá oddíl s názvem Valašská krajina, který se stává jistým mezioborovým spojníkem a důkazem nalezení společného jmenovatele. Statě zde zařazené jsou z oblasti etnografie, jazykovědy, literární historie i kulturní geografie a nesou v sobě nejen historickou perspektivu, ale vztahují se také k současnosti, kdy je valašská krajina turistickým lákadlem. Setkávají se zde statě inspirované předem danými tématy, které opětovně dokumentují, že moravské Valašsko stojí za hlubší a soustředěnější badatelskou pozorností právě se zřetelem k mezioborovosti.

Publikace vznikla s plnou podporou Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm a vedení Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě. Textovou část doprovázejí nejen obrazové přílohy, které zvolili autoři statí, ale také dosud nezveřejněné dobové krajinářské fotografie, které tvoří východisko a objekt zájmu statí Heleny Beránkové. Také je chápeme jako zdroj historického poznání minulého obrazu krajiny.